

GESZTELYI TAMÁS

LÁNG NÁNDOR, AZ ELSŐ BÖLCSÉSZ REKTOR ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA

THE LIFE AND WORK OF NÁNDOR LÁNG, THE FIRST PHILOLOGIST RECTOR. Nándor Láng, who came from a German family, in the service of the shared goals of a multicultural Hungary prioritized those ideals which asserted the education of an increasing number of sophisticated scholars and scientists as well as elevating domestic science and scholarship to an international level. In the first period of his career, as a secondary-school teacher, he focussed on supporting the promulgation and teaching of classical culture through his scholarly activity, including the authoring of textbooks. A crucial turning-point in his life occurred when he was invited in 1914 to serve as head of one (Latin) of the departments of Classical Philology of the newly created University of Debrecen. In the academic year of 1916/1917 he was Rector of the university, a service that he fulfilled with a maximum commitment and a truly professional approach. The combination of his professional erudition and human characteristics made him an ideal pedagogue. He was active in Debrecen until 1932, when he retired, but he continued to carry on significant scholarly activity in the archeology and epigraphy of the Roman period in Pannonia.

Debrecen előtti életútja (1871–1914)

Olyan időszakban született¹ – 1871. január 3-án (a Temes vármegyei Delibláton) –, mely minden ellentmondása ellenére, történelmünk egyik legdinamikusabban fejlődő korszaka volt, amikor megcsillant annak a reménye, hogy a soknemzetiségű ország polgárai tudnak közös célokért küzdeni. Így vállalta a német családból származó Láng Nándor is – a magyarsággal együtt – azokat az eszményeket, melyek minél több tudós-fő kiművelésére és a hazai tudomány minél magasabb nemzetközi rangra emelésére törekedtek.

Egyetemi tanulmányait Pesten végezte (1888–1892). Érdeklődésének kettős iránya már ekkor megnyilvánult: a klasszika-filológia mellett a régészet és művészettörténet

¹ Az életével foglalkozó irodalomra vö. OROSZLÁN Zoltán, *A nyolcvanéves Láng Nándor köszöntése*, Archaeologiai Értesítő, 78(1951), 150–151; Uő, *Láng Nándor*, Archaeologiai Értesítő, 79(1952), 202–203; Uő, *Láng Nándor*, Acta Archaeologica, 2(1952), 337–340; MORAVCSIK Gyula, *Láng Nándor*, Akadémiai Értesítő, (1952), 324–325; MARÓT Károly, *Láng Nándor*, Antik Tanulmányok, 1(1954), 149–150; GESZTELYI Tamás, *Die wissenschaftliche Laufbahn des Nándor Láng*, Acta Classica Univ. Scien. Debr., 19(1983), 7–11; DARAB Ágnes, *Die literarische Tätigkeit von Nándor Láng*, Acta Classica Univ. Scien. Debr., 19(1983), 12–15; MUDRÁK József, *Debreceni Egyetemtörténeti Lexikon 1914–1949* (kézirat, Debrecen, 2010.); <http://kultura.hu/main.php?folderID=961&articleID=288711&ctag=articlist&iid=1>, 2009. szeptember 17.

vonzotta. Az előbbi Ponori Thewrewk Emilnél és Hegedűs Istvánnál, az utóbbit Hampel Józsefnél és Czobor Bélánál, a 19. század második felének rangos mestereinél hallgatta.

Végzése után egy évet a nagyszombati gimnáziumban töltött helyettes tanárként, majd Párizsban ösztöndíjas (1894–1895), ahonnan meglátogatta Anglia, Belgium és Németország legjelentősebb régészeti gyűjteményeit. Hazatérve nem volt módja ez irányú érdeklődésének folytatására, így a pedagógiai munkát választotta, 1896-tól a budai I. kerületi főgimnázium tanára volt. Egyéniségének megfelelően ezt a feladatot is lelkiismeretes alapos-sággal végezte. Ennek következménye, hogy ekkor figyelmét elsősorban oktatási kérdések kötötték le. Első megjelent írása Csengeri János latin olvasó- és gyakorló könyvéről, valamint *Latin nyelvtanáról* készült ismertetése volt az *Egyetemes Philológiai Közönyben*.² Kiváló nyelvi felkészültsége és jó pedagógiai érzéke mellett a tárgyi emlékek iránti vonzalmát és szakértelmét is az oktatás szolgálatába kívánta állítani. Ezt a máig érvényes célt így fogalmazta meg: „*A szemléltetés, melynek hasznos volta már nem képezi többé vita tárgyát, az iskola falain kívül meghódította magának a tankönyveket is [...] ma már nem is korszerű az a könyv, melyben az illusztrációk hiányoznak.*”

Munkásságának következő másfél évtizedét – ami egybeesett gimnáziumi tanárkodásával – végigkíséri a pedagógiai érdeklődés. Ennek az adott különös aktualitást, hogy a századfordulón a klasszikus nyelvek oktatása sok tekintetben a maihoz hasonló válságot élt át. Minthogy Magyarországon a latin nyelv használata átnyúlt egészen a 19. század elejéig, a magyar nyelv egyeduralomra jutásával járó következmények ekkor csapódtak le az iskolai oktatásban. A Nyugat-Európában lejátszódó oktatási reform is ösztönzőleg hatott a hazai folyamatokra. Ebbe a vitába Láng Nándor azzal a céllal kapcsolódott be, hogy a klasszikus nyelvek helyzetét korszerűsítésükkel erősítse meg. Gimnáziumának 1905–1906-os értesítőjében „A görög műveltség emlékeinek felkutatásáról” írt tanulmányt, és azt a következőkkel kezdte: „[...] *a közvélemény kétségbe vonja a klasszikus tanulmányok fontosságát és szükségszerűségét, nevelő és művelő értékét.*” Holott „*egy anyagában és még inkább felfogás módjaiban szüntelenül gyarapodó és megújuló*” tudományról van szó.³

Láng Nándor az előbbihez kívánt hozzájárulni azzal, hogy rendszeresen ismertette „*a tudományos tevékenységnek azt az ágát, melynek a klasszikus tanulmányok anyagában való gyarapodásukat elsősorban köszönik*”, bemutatta „*az ásatásoknak rövid történetét és*

² *Egyetemes Philológiai Közöny*, 23(1899), 723–730.

³ LÁNG Nándor, *A görög műveltség emlékeinek felkutatása*, A Budapesti I. ker. m. kir. főgymnasium Értesítője, (1905/06), 3.

azok eredményeit”. Ezt szolgálták azok a régészeti tárgyú könyvismertetések és ásatásokról szóló beszámolók, melyek 1900 és 1915 között az *Egyetemes Philológiai Közlöny* – ennek 1905 és 1914 között Császár Elemérrel szerkesztője is – kötetekben rendszeresen megjelentek. Ezek többnyire csupán néhány soros ismertetések, amilyen például az Epidaurusról (1902) szóló közlemény. Csekély kivétellel a görögországi és kisázsiai feltárásokról tudósított, ez volt igazi érdeklődési területe. Ismertetései részben a megjelent publikációkon, részben személyes élményein alapultak. A görög kultúra területein több ízben is tett hivatalos tanulmányutat (1901, 1905/06), melyek során elsősorban W. Dörpfelddel, az Athéni Német Régészeti Intézet vezetőjével, a kor egyik legjelentősebb szakemberével kötött barátságot, aki pergamoni ásatásaira meg is hívta. Így sok ásatási eredményről még azok megjelenése előtt készíthetett beszámolót. Hő vágya volt egy athéni magyar intézet felállítása, melyről 1905–1906 folyamán eredményes tárgyalásokat folytatott a görög kormánnyal. Bár a görög régészet irányítója, P. Kavvadias, valamint Dörpfeld is pártolta az ügyet, s már az intézet költségvetése is elkészült, a tervezés utolsó szakaszában a Tisza-kormány bukása meghiúsította a megvalósulást. Pedig erősen hitt abban, hogy egy görögországi vagy kisázsiai ásatás a fáradozást gazdagon megjutalmazná, mert ahogy írja: „*Terra Mater nova miracula suis ex visceribus numquam emittere cessabit*” (A Földanya sohase tagadta meg, hogy bensejéből új csodák kerüljenek napvilágra).⁴

Láng Nándor e korai korszakának két legnagyobb szabású tudományos vállalkozása a Pecz Vilmos szerkesztett *Ókori Lexikonban* (1902) való közreműködés, és *A görög művészet történetének* (1906) az elkészítése volt. Az előbbi a századforduló magyar óorkutatásának olyannyira eredményes vállalkozásának bizonyult, hogy az ókor iránt érdeklődőknek még ma is nélkülözhetetlen. (1984/85-ben megjelent 4 kötetes reprint kiadása, ma pedig keresőprogrammal ellátva felkerült az internetre is.) E munkában Lángnak oroszlánrész jutott. Ő válogatta össze a kétkötetes mű 900 ábráját, és 107 szócikket írt, melyek közül több valóságos tanulmány számba megy, mint például az „Építések”, „Festők”, „Szobrászok”.

A görög művészet története a Beöthy-féle „A művészetek története” sorozat első kötetében, 1906-ban jelent meg. Úttörő jellegű munka volt ez, mindenképp hazai, de részben még a nemzetközi tudományban is. Gondoljunk csak arra, hogy a görög emlékek rendszeres feltárása csak a 19. század második felében indult meg. A régészetet megelőző H. Schliemann tevékenysége is csak az 1870-es, 1880-as évekre esett. A feltárások rendszeres publikálása pedig éppenséggel csak a század végén, illetve a 20. század elején kezdődött el. Ilyen körülmények között csak a legfrissebb irodalmi tájékozottsággal, szilárd ítélőképességgel és az antik források alapos ismeretével lehetett vállalkozni egy összefoglaló mű megírására. A 300 oldalas munka nyugodtan tekint-

⁴ LÁNG Nándor, *A görög műveltség emlékeinek felkutatása*, A Budapesti I. ker. m. kir. főgymnasium Értesítője, (1905/06), 30.

hető Láng Nándor legnagyobb teljesítményének, mely fél évszázadon keresztül egyedül töltötte be azt a szerepet, hogy a művészetek és az antikvitás iránt érdeklődő nagyközönséget igényesen és szakszerűen vezesse be a görög művészet megismerésébe.

A klasszikus kultúra megismertetésének és oktatásának e közvetett segítségével túl közvetlen segédeszközöket is adott a tanárok és a tanulók kezébe. Ezek közé tartozik Cicero *De signis*ének 1907-ben megjelent magyarozatos kiadása. Szőke Adolf a nyelvi, Láng Nándor a tárgyi magyarozatokat készítette. Ez utóbbi alkalmanként valóságos művészettörténeti exkurzusokat jelent, valamint bőséges illusztrációkat.

A másik közvetlen segítségnyújtás a latin- és görögnyelvi, illetve görögpótló irodalmi tanfölszerelés anyagának összeállítása volt (1912–1913). Ennél a következő, máig érvényes, de még ma sem kellően érvényesülő alapelvet mondta ki: „*a gimnáziumi latin és görög nyelvi [...] oktatás célja a római és a görög kultúra megismertetése, tanszerűen fel kell használni minden olyan eszközt, amely a nyelv útján nyert ismereteket szemléltetés útján kiegészíti, és konkrét tudássá változtatja át. Ilyen eszközök: térképek, szemléltető képek, vetítő képek és eredeti művészeti [...], s másféle tárgyak másolatai és utánzatai.*” Az a gimnázium, amelyik ennek a tanfölszerelésnek a beszerzéséről gondoskodott, 9 térképpel, 20 szemléltető képpel, 150 vetítő képpel és 70 gipszöntvénnel illetve másolattal rendelkezett. Ma ilyen fölszereléssel nemhogy a gimnáziumok, de az illetékes egyetemi tanszékek is csak kivételes esetben rendelkeznek.

E munkák közben Láng Nándor tudományos karrierje is jól haladt. „A görög művészet története” alapján Hampel Józsefnél 1908-ban a „Görög archeológia” tárgyköréből magántanárrá habilitáltak, és ettől kezdve órákat tartott a budapesti egyetemen. 1905-ben részt vett az I. Nemzetközi Régészeti Kongresszuson Athénben, 1912-ben pedig a III-on, Rómában. Korai tanulmányai alapján arra következtethetünk, hogy tudományos érdeklődése először a korai görög kultúrára irányult. Az *Odysseus hazája*, valamint *Az ősgörög műveltség és Homéros* című dolgozataiban – valószínűleg Dörpfeld hatására – a homérosi eposzok kultúráját igyekezett a régészeti feltárásokkal szembevetni, és ennek alapján az eposzok keletkezését a 11–9. századok közé tette.⁵ 1911-ben az akadémiai levelező tagjává választották, 1912-ben székfoglalóját *Kréta és Hellas* címen tartotta meg. Evans feltárásai és az írott emlékek alapján igyekezett a krétai kultúra népét meghatározni. Ezt a nem görög eteokrétekben látta, akiket az egyiptomi források keftiknek neveztek.

Ebben az időszakban jelentkezett először a pannóniai emlékek iránti érdeklődése is. Az Aquincumi Múzeumban található figurális terrakottákról írt (1906) didaktikus szempontokat is szem előtt tartó tanulmányt: foglalkozott a terrakotta készítés történetével, technikájával és rendeltetésével is. Mintaszerű tanulmányt írt az ugyancsak az

⁵ LÁNG Nándor, *Odysseus hazája*, A Budapesti I. ker. m. kir. főgymnasium Értesítője, (1901/02), 3–18; LÁNG Nándor, *Az ősgörög műveltség és Homeros* = Emlékkönyv Beöthy Zsolt születésének hatvanadik évfordulójára, Budapest, 1908, 160–172.

Aquincumi Múzeumban őrzött elefántcsont reliefről, melyről megállapította, hogy Héraklés, Omphalé és Déianeira együttesét ábrázolja. Összegyűjtötte a jelenet irodalmi és képzőművészeti ábrázolásait, és arra a következtetésre jutott, hogy az aquincumi darab Augustus idején, és Ovidius Heroidésének IX. darabja alapján készülhetett.⁶

Debreceni tevékenysége (1914–1932)

1914 fordulatot hozott életében, amennyiben megbízták az újonnan létrehozott debreceni egyetem egyik Klasszika-filológiai Tanszékének (latin) vezetésével.⁷ Itt egymás után érték a megtisztelő megbízatások: a Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottság elnökévé választották, 1915/16-ban bölcsészkarri dékán. 1916-tól kezdve az egyetemi Mensa Academica („egyetemi diákasztal” = diákjóléti intézmény) tevékeny vezetője, és szervező munkássága mellett több nagylelkű alapítványt is tett diáksegélyezési célokra. Segítőkézségének háttérben az is meghúzódott, hogy öt éves korában meghalt apja, és így tanulmányaihoz – különösen a budapesti egyetemen – saját erőből is hozzá kellett járulnia. A Debreceni Egyetemi Diákasztal felügyelő-bizottsága az egyetemi ifjúság javaslatára az 1921-ben létrehozott Mensa alapítványt „Professzor Dr. Láng Nándor Mensa elnök nevére tett alapítvány”-nak nevezte el. Maga Láng feleségének korai halálát (1923) követően 40 darab 1000 koronás részvényből álló alapítványt tett a Mensa Academicán érkező szegény sorsú egyetemi hallgatók megsegítésére „Dr. Láng Nándorné született Nadler Marietta emlékalapítványa” néven. Mindkét alapítvány 1946-ig állt fenn.⁸

1916/17-ben lett az egyetem rektora. Megválasztásakor a *Debreceni Képes Kalendárium* így írt róla: „[...] egyike a legközvetlenebb és legszeretetremlétebb egyéniségeknek, mely jellem vonása, alapján komoly és egyensúlyozott kedélyével a legszebb harmóniába olvad össze [...] folytonos és komoly munkaszeretete.”⁹ Rektori székfoglaló beszédét beárnyékolja a háború szomorú következménye: hiányoznak a fiatalok, és sokan nem is térnek többé vissza. De figyelmét mégis egy boldogabb jövő felé fordítja: foglalkozik az

⁶ LÁNG Nándor, *Hercules és Omphalé: Elefántcsont relief az Aquincumi Múzeumban* = Dolgozatok a debreceni Magyar Királyi Tudományegyetem Görög–latin Filológiai Szemináriumából, 1916, I., 1–36. (megjelent még: Budapest Régiségei, 10(1923), 3–34.

⁷ A tanszék történetére vö. MUDRÁK József, *A Debreceni Tudományegyetem Görög–latin Filológiai Szemináriumának története (1914–1949)*, Antik Tanulmányok, 50(2006), 323–331; Uő, *L’histoire du Séminaire de Philologie Gréco-latine à l’Université de Debrecen de 1914–1949*, Acta Classica Univ. Scien. Debr., 42(2006), 223–232.

⁸ Ezekről bővebben vö. KIRÁLY Sándor, *A Mensa Academicához kötődő alapítványok története* = Közlemények a Debreceni Tudományegyetem Történetéből, szerk. HOLLÓSI Gábor, 2006, IV., 63–76.

⁹ *Debreceni Képes Kalendárium*, 1917, 43.

egy-ek karok problémáival és a fejlesztési feladataival. Leginkább a bölcsészkar bővítését tartja szükségesnek, ahol egyelőre mindössze 9 tanszék működik. Konkrét elképzeléseket vázol fel az újabb tanszékek felállítására vonatkozóan. Úgy véli, Debrecen ennél hasznosabb befektetést nem tehet „nemcsak anyagi tekintetben – az egyetem mindenféle szükségletei, az ide sereglő ezernyi hallgatóság, az orvosi fakultás és vonzereje milliókra rugó forgalmat jelentenek, hanem főleg a koronákban ugyan ki nem fejezhető, de annál fontosabb kulturális haladás szempontjából, úgy hogy városunk gazdasági fellendülése mellett az egyetem révén várható kulturális fejlődésével a színmagyar Alföld méltó metropolisza lesz.”¹⁰

A szakmai felkészültség olyan emberi tulajdonságokkal párosult benne, melyek ideális pedagógussá is tették. Előadásai, melyeket elsősorban a klasszika-filológia köréből tartott, sohasem nélkülözték a klasszika-archeológiai illusztrációkat. Mivel régészeti tanszék nem létesült Debrecenben, 1926. november 26-tól az archeológiai szakelőadóságot is elvállalta. Gazdag szemléltető anyaga révén órái élménnyé, az antik kultúra pedig elevenné és vonzóvá vált a hallgatósága számára. Barátságos, póztalan egyénisége révén nagy népszerűségnek örvendett a hallgatók körében, akik végzésük után gyakran váltak barátaivá.

Az 1920-as évek elején megszervezte a később róla elnevezett „Classica-philológiai és Művészettörténeti Muzeum”-ot, amely a Görög-latin Philológiai Szeminárium részeként a két Klasszika-filológiai Tanszék segédintézményeként működött, magját képezve egy későbbi archeológiai, illetve művészettörténeti tanszéknek. 1932-ben történt nyugalomba vonulásakor erre a Múzeumra hagyta szakkönyveinek, szemléltető eszközeinek jelentős részét. Ha tartósan nem is tudott fennmaradni karunkon sem a Régészeti, sem a Művészettörténeti Tanszék, létrejöttük idején (1937: Roska Márton, 1942: Paulovics István, illetve 1996: Nagy Márta) ennek a gyűjteménynek az anyaga működésük egyik fontos szakmai bázisát jelentette. A Régészeti, és a Művészettörténeti Tanszékek megszűnésekor ezek a gyűjtemények újra visszakerültek Láng Nándor egykori Intézetébe, a Klasszika-filológiai Tanszékre, amely még ma is őrzi ezek jelentős részét.

Bár az egyetem- és tanszékszervező tevékenység, valamint az oktatómunka fontosságát a legkisebb mértékben sem vitatjuk, meg kell állapítanunk, hogy ez az időszak észrevehető törést jelentett tudományos munkásságában. Ideköltözésével le kellett mondanania az *Egyetemes Philológiai Közöny* szerkesztéséről – ezután alig találkozunk írásával ebben a folyóiratban –, lazábbá vált kapcsolata Budapesttel, és nyilván a gyakorlati feladatok nyomása következtében néhány évig alig jelentek meg írásai. De ezt követően sem jellemezte már az a lendület, ami húsz évvel korábban, és megváltozott tudományos érdeklődésének iránya is. Talán azért, mert a Trianon utáni Magyarországon végképp kilátástalannak tartotta a görögországi feltárásokban való részvételt, a görög régiségekről teljesen a pannoniaiakra fordította figyelmét. Ekkor kerültek érdeklődésének középpontjába a Dolichenus-kultusz pannoniai emlékei, melyek szakszerű publikálásá-

¹⁰ EÉK., 1916/17, 20.

ban maradandó érdemeket szerzett. Első tanulmányában általában a Dolichenus-kultusz jelentőségével foglalkozott, és Pannonia e téren játszott különleges szerepével,¹¹ majd pedig a provincia legjelentősebb lelet-együttesét, a brigetioi Dolichenumot ismertette olyan alapossággal, ami máig nélkülözhetetlenné tette ezt a tanulmányát.¹²

Nemzetközi szakmai kapcsolatai továbbra is fennmaradtak, és kutatási eredményei elismerésekkel is jártak. 1922-ben a Padovai egyetem díszdoktorává avatta.¹³ A Berliner Philologische Wochenschrift-nek, valamint a Jahrbuch des Deutschen Archaeologischen Instituts-nak folyamatosan küldte tudósításait a Magyarországon megjelenő szakirodalomról. Ennek elismeréseként is a Német Régészeti Intézet (Archaeologisches Institut des Deutschen Reiches) 1927-ben rendes tagjainak sorába választotta, az erről szóló értesítést G. Rodenwaldt, a német klasszika-archeológia kiemelkedő alakja írta alá (aki 1941 decemberében vendégelőadója is volt az egyetemnek). A görög–magyar kulturális kapcsolatok előmozdításában játszott szerepe elismerésül 1933-ban I. György görög király a tisztikeresztjével tüntette ki.¹⁴

Távozása Debrecenből nagy űrt hagyott maga után, amit bőkezű adományaival igyekezett enyhíteni. 1932. július 16-án kelt levelében beszámol a dékánnak utolsó intézkedéséről: „[...] a *Class. philologiai és művészettörténeti muzeum anyagát a Balogh-teremből és a Csanak házbeli szobájából kiszállítottam a Központi Egyetemre és ott, mivel a nevezett muzeum kettős nagy terme még nem kész, a muzeumhoz tartozó 58. sz. teremben („Archaeologiai előadó”) elhelyeztem és elrendeztem. Meg kell említenem, hogy ott a muzeumnak anyagát helyszűke miatt ki nem állíthattam, annak legnagyobb része fiókokban és szekrényekben nyugszik.”* Ekkor épült fel az egyetem központi épülete, melyet hivatalosan 1932. május 15-én adtak át, de ekkor még nem volt teljesen befejezve. Az új épület tette lehetővé, hogy a Református Kollégiumból és az Arany János utca sarkán álló Csanak házból végre kiköltözhetett a bölcsész- és a jogi kar. A költözés fáradalmából Láng még kivette részét, de az új épületben már nem folytatta tovább a munkáját.

Nyugdíjas korszaka (1932–1952)

Budapestre visszatérve folyamatosan figyelemmel kísérte a hazai ásatásokat, és azok publikációit rendszeresen recenzeálta az *Archaeologiai Értesítőben* vagy az *Egyetemes Philológiai Közönyben*, az előbbinek 1946 és 1948 között a szerkesztője is. 1936-ban

¹¹ LÁNG Nándor, *A Dolichenus-kultusz emlékei Pannóniában*, A Szent-István Akadémia Értesítője, (1922), 90–97.

¹² LÁNG Nándor, *A brigetioi Dolichenum* = Emlékkönyv dr. gróf Klebelsberg Kuno negyedszázados kulturpolitikai működésének emlékére születésének ötvenedik évfordulóján, szerk. LUKINICH Imre, Budapest, 1925, 93–106.

¹³ DE Klasszika-filológiai Tanszék irattára.

¹⁴ DE Klasszika-filológiai Tanszék irattára.

vált az Akadémia rendes tagjává, majd 1949-ben újra ismerték rendes tagságát. 1938-tól 1949-ig az MTA Archaeológiai Bizottságának elnöke. 1942-ben Rómer Flóris-díjjal tüntették ki.

Tudományos érdeklődésének ekkor két fő iránya volt. Az egyik irány a pannoniai plasztika kutatása volt: tanulmányt írt a Nemzeti Múzeum Nemesis-torzójáról¹⁵ és az Aquincumi Múzeum római rokokó bronzszobrocskájáról.¹⁶ Felkészültsége és addigi tudományos eredményei alapján várhattuk volna tőle a pannoniai kisplasztika átfogó feldolgozását, de sajnos erre nem került sor. Másik irány a Dolichenus-kultuszt célozta: behatóan foglalkozott a Nemzeti Múzeumban lévő Iuppiter Dolichenus-kéz ábrázolásával.¹⁷ Megállapította rendeltetését, vallástörténeti jelentőségét és továbbélését a keresztény szimbolikában. Továbbá rekonstruálta a savariai Dolichenus-csoportot.¹⁸ Életének utolsó tanulmányában egy pannoniai ábécés feliratról írt, melyet szintén a Dolichenus-kultusszal hozott kapcsolatba, és amelyben kitért az ábécés feliratok értelmezésére általában is.¹⁹ Nagy terve: a Dolichenus emlékek teljes publikációja, sajnos megvalósulatlan maradt. Ugyanakkor még életében a Dolichenus-emlékek két átfogó gyűjteménye is megjelent külföldön, egy Hollandiában, egy pedig Franciaországban, melyekhez a magyarországi anyagot ő szolgáltatta.

Láng Nándor, a hazai ókortudomány Nestoraként 1952. március 17-én fejezte be életét. A nekrológiájában megjelent méltató megemlékezések helyett befejezőként inkább abból a levélből idézek, melyet Tankó Béla, az 1940/41-es tanév dékánja írt 1941. január 20-án, Láng Nándor 70. éves születésnapján az ünnepeltnek. Ez az emelkedett hangú részlet jól mutatja, hogy Láng távoztával is milyen elevenen élt tovább az emléke kollégái között, és hogy milyen tulajdonságait tartották a legfontosabbaknak. „[...] igazában véve egész hosszú magvetésed aratási ünnepét ülöd most s szívből örülnék, ha a kalászkok közt ott éreznéd s tudnád azt is, amit itteni munkád aratásából küldünk szimbolikusan a többi közé, s vele tiszteletünk és hódolatunk kifejezését, amit a tudós vált ki, s a szeretetét, amit a barát és segítő társ iránt érzünk.”²⁰

¹⁵ LÁNG Nándor, *A Magyar Nemzeti Múzeum Nemesis-torzója* = Emlékkönyv Berzeviczy Albert úrnak, a M. T. Akadémia elnökének, tiszteleti taggá választása harmincadik évfordulója alkalmából, Budapest, 1934, 84–89.

¹⁶ LÁNG Nándor, *Római rokokó bronzszobrocska az aquincumi múzeumban* = Budapest Régiségei, 12(1937), 3–24.

¹⁷ LÁNG Nándor, *A Magyar Nemzeti Múzeum Iuppiter Dolichenus-kéze* = Emlékkönyv Károlyi Árpád születése nyolcvanadik fordulójának ünnepére, Budapest, 1933, 325–334.

¹⁸ LÁNG Nándor, *A savariai Dolichenus-csoportozat*, Archaeológiai Értesítő, (1943), 60–70.

¹⁹ LÁNG Nándor, *Egy pannóniai füliratról: Az ábécés füliratok értelmezése* = Értekezések a nyelv és széptudományok köréből, Budapest, 1946, XXVI., 7. sz.

²⁰ A levél megtalálható a DE Klasszika-filológiai Tanszék irattárában.

Főbb művei

- Odysseus hazája*, A Budapesti I. ker. m. kir. főgymnasium Értesítője, (1901/02), 3–18.
- A görög műveltség emlékeinek felkutatása*, A Budapesti I. ker. m. kir. főgymnasium Értesítője, (1905/06), 3–30.
- A görög művészet története* = A művészetek története, szerk. BEÖTHY Zsolt, Budapest, 1906, I., 119–420.
- Az ősgörög műveltség és Homeros* = Emlékkönyv Beöthy Zsolt születésének hatvanadik évfordulójára, Budapest, 1908, 160–172.
- Hercules és Omphale: Elefántcsont relief az Aquincumi Múzeumban* = Dolgozatok a debreceni Magyar Királyi Tudományegyetem Görög–latin Filológiai Szemináriumából, 1916, I., 1–36. (megjelent még: Budapest Régiségei, 10(1923), 3–34.
- A Dolichenus-kultusz emlékei Pannóniában*, A Szent-István Akadémia Értesítője, (1922), 90–97.
- A brigetioi Dolichenum* = Emlékkönyv dr. gróf Klebelsberg Kuno negyedszázados kulturpolitikai működésének emlékére születésének ötvenedik évfordulóján, szerk. LUKINICH Imre, Budapest, 1925, 93–106.
- A debreceni Szent Anna templom*, Debrecen, 1930.
- A Magyar Nemzeti Múzeum Juppiter Dolichenus-keze* = Emlékkönyv Károlyi Árpád születése nyolcvanadik fordulójának ünnepére, Budapest, 1933, 325–334.
- A Magyar Nemzeti Múzeum Nemesis-torzója* = Emlékkönyv Berzeviczy Albert úrnak, a M. T. Akadémia elnökének, tiszteleti taggá választása harmincadik évfordulója alkalmából, Budapest, 1934, 84–89.
- Római rokokó bronzszobrocska az aquincumi múzeumban* = Budapest Régiségei, 12(1937), 3–24.
- Das Dolichenum von Brigetio* = Laurae Aquincenses, Budapest, 1941, II., 165–181.
- Hekler Antal élete és munkássága* = Hekler Antal válogatott kisebb dolgozatai, szerk. UŐ, Budapest, 1942, 7–43.
- A savariai Dolichenus-csoportozat*, Archaeologiai Értesítő, (1943), 60–70.
- Egy pannóniai fölíratról: Az ábécés fölíratok értelmezése* = Értekezések a nyelv és széptudományok köréből, Budapest, 1946, XXVI., 7. sz.